

УДК 340.13

*С. Ж. Лазаренко,**д. ю. н., професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри університетської, професійної освіти та права ДВНЗ "Університет менеджменту освіти" НАПН України**К. А. Бабенко,**д. ю. н., професор кафедри ДВНЗ "Університет менеджменту освіти" НАПН України*

ПОЗИТИВНИЙ АСПЕКТ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК КРАЇН СВІТУ

*S. Lazarenko,**Doctor of Laws, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Department chairman,**"University of Educational Management" of NAPS of Ukraine**K. Babenko,**Doctor of Laws, Professor, "University of Educational Management" of NAPS of Ukraine*

POSITIVE ASPECT OF ANTICORRUPTION PRACTICES OF THE WORLD COUNTRIES

Акцентовано увагу на несприятливій тенденції подальшого стрімкого розвитку корупційної злочинності в країні. Обґрунтовано необхідність використання дійових антикорупційних практик країн світу, що матимуть багатовекторний вплив у масштабі міжнародного бізнесу.

Attention is accented on an unfavorable further swift progress of corruption criminality trend in a country. The necessity of the use of effective anticorruption practices of the world countries that will have a multivectorial influence in the scale of international business is reasonable.

Ключові слова: корупція, індекс сприйняття корупції, антикорупційні заходи, корупційна злочинність.
Key words: corruption, index of perception of corruption, anticorruption measures, corruption criminality.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Корупція, відмивання грошей, фінансування тероризму, податкові, інші фінансові злочини можуть представляти загрозу стратегічним, політичним і економічним інтересам багатьох країн світу. Як правило, їх здійснення стає можливим у результаті недосконалих правових систем і правового регулювання, відсутності правозастосовної практики і неефективної міжвідомчої співпраці. Результати досліджень кримінології свідчать про несприятливі тенденції в розвитку корупційної злочинності і її стійкого взаємозв'язку з організованою злочинністю, тероризмом і екстремізмом. Організовані злочинні формування, що діють в економічній сфері, зростаючи з корумпованими чиновниками і співробітниками правоохоронних органів, легалізували значну частину тіньових капіталів, здійснюють рейдерські захоплення й інші кримінальні дії з метою збагачення [1, с. 8]. Без участі корумпованих посадовців лобювання кримінальних інтересів організованої злочинності і захист її учасників від кримінального переслідування і правосуддя були б істотно ускладнені або неможливі.

Необхідно усунути фундаментальні причини корупції, створюючи мотивацію для тих людей, які готові служити Україні, щоб репутаційні, фінансові, матеріальні та інші ризики зробили б корупцію не вигідною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі аспекти запобігання та протидії корупції в різних сферах життєдіяльності суспільства і держави розглядали такі науковці, як: Ф.В. Абрамов, С.М. Баранов-Мохорт, М.Ю. Бездольний, Г.С. Буряк, М.Д. Данчук, Д.І. Йосифович, М.І. Мельник, Е.С. Молдован, Є.В. Невмержицький, І.С. Нуруллаєв, Т.П. Попченко, О.Я. Прохоренко, С.С. Серьогін, М.І. Флейчук, В.П. Чабан та ін.

МЕТА СТАТТІ

Обґрунтування необхідності використання дійових антикорупційних практик країн світу, що матимуть багатовекторний вплив в масштабі міжнародного бізнесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Корупція підриває політичну систему країни. Вона може знищити політичних лідерів, уряд, навіть цілі суспільства. У своїх цілях політичні діячі і посадовці багатьох країн використовують результати приватизації, лібералізації реформ в області зовнішніх позик і в соціальної сфері. Ці випадки можна назвати в якості головних причин провалу реформ, спрямованих на досягнення економічного прогресу, створення вільного ринку.

Найбільш використовуваним у практиці міжнародних компаній є рейтинг корумпованості країн світу провідної антикорупційної міжнародної неурядової організації Transparency International. Він ґрунтується на визначенні Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, або СРІ). Згідно з дослідженням 2013 року Індексу сприйняття корупції, рейтинг України за рівнем корумпованості залишився практично незмінним — 25 балів зі 100 можливих. Таким чином, країна посіла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Україна стабільно залишається у групі "підвищеного ризику" разом з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю, але вона ризикує скотитися ще нижче [2].

За показниками сприятливості умов для ведення бізнесу в державі Україна швидко втрачає позиції, і це є тривожним сигналом. Так, у загально агрегованому рейтингу корумпованості СРІ Україна "просіла" на 10 пунктів за параметром політичної та фінансової корупції (складова СРІ індексу взята з даних дослідження Political Risk Services International Country Risk Guide). Державні установи та чиновники частіше вимагають від бізнесу сплати хабарів, про що свідчить падіння відповідного рейтингу України на 5 пунктів (складова СРІ індексу взята з даних дослідження World Economic Forum Executive Opinion Survey).

Головні проблеми ділових кіл українського та іноземного бізнесу не тільки не вирішуються, а й загострюються. Основні з них наступні: — монополізація бізнесу (олігархічні клани активно перерозподіляють бізнес-ресурси між собою та витісняють з ринків про-

зорість та здорову конкуренцію); — неможливість довгострокового планування бізнесу (в Україні власність стає все менш захищеною, перестають діяти єдині і незмінні правила ведення бізнесу для всіх учасників ринку); — окупація бізнесу державними корупціонерами (процедури отримання дозволів на ведення бізнесу все більше корумпуються, процвітає хабарництво при взаємодії з державними органами, посадовці, які приймають рішення захоплюють контроль над фінансовими потоками).

Громадські антикорупційні організації на чолі з Transparency International закликають Уряд не допустити скочування України у корупційну прірву і рекомендують наступні кроки [2]:

- забезпечити дотримання вже існуючих законів та незмінність правил ведення бізнесу для всіх учасників ринку, безвідносно до місця реєстрації та сфери діяльності;

- запобігти злиттю політичних та бізнес-інтересів. Державні органи не можуть виконувати функцію бізнес-департаментів олігархічних сімейних груп;

- відновити оприлюднення результатів закупівель державними підприємствами, оскільки це найбільша частина публічних коштів (близько 350 млрд грн.), яка розподіляється без жодних процедур та інформації. Відповідна норма передбачена законопроектом № 3522, поданому спільно опозицією та владою на виконання вимог для візової лібералізації з ЄС;

- створити відкритий "чорний список корупціонерів" у вигляді переліку бізнес-компаній — учасників тендерних змов зі строковою заборонаю їх участі в закупівлях;

- заборонити участь у тендерах родичів та інших осіб, пов'язаних з держслужбовцями;

- гарантувати невідворотність покарання за корупційні діяння.

У зв'язку з останнім, представляє інтерес досвід боротьби з корупційною злочинністю у Великобританії. Чинне британське антикорупційне законодавство має складний характер. Відповідні норми розосереджені в цілому ряду джерел загального (прецедентного) і статутного (що складається з прийнятих Парламентом Великобританії актів) права. Результатом довгострокових зусиль зацікавлених державних органів в цій області стало прийняття Парламентом Великобританії Закону про підкуп 2010 року (Bribery Act 2010) [3]. Головним лобістом оновлення нормативно-правової бази протистояння корупції у Великобританії, що виразилося в розробці і ухваленні цього Закону, стало Управління по боротьбі з шахрайством у особливо великих розмірах (The Serious Fraud Office).

Цей документ, що кодифікує норми судового прецеденту, вводить у британське законодавство складові чотирьох злочинів — дачі і отримання хабаря, підкупу іноземних посадовців і неналежного попередження хабарництва в комерційній компанії. Закон набув чинності 1 липня 2011 року. Надзвичайно широка сфера дії Закону, у поєднанні з активно вживаними нормами Закону США "Про корупцію за кордоном" 1997 року, є основою антикорупційної стратегії тільки цих двох держав, оскільки подібних спеціальних законів у світі більше немає. Порівняно з названим законом США британський акт встановлює жорсткіший режим протидії корупції. Ним визнається незаконними виплата і отримання хабарів у будь-яких ситуаціях як приватними фізичними особами і представниками компаній, так і держслужбовцями. Поширення Закону на компанію не залежить, наприклад, від включення цінних паперів компанії в лістинг Лондонської фондової біржі. Закон застосований до будь-яких компаній, комерційна діяльність яких пов'язана з Великобританією. Крім того, вводиться кримінальна відповідальність за підкуп посадовців приватного сектора і практикованої британськими компаніями так званої незначної винагороди за спро-

щення формальностей (facilitation payment) — провину особи, що брала участь в організації корупційних дій на території іншої держави, не захищає і аж ніяк не пом'якшує той факт, що він усього лише наслідувач місцеву практику цієї країни, або, використав ті ж "темні" прийоми. В той же час британські законодавці виключили із законопроекту норму, що діяла в США, про санкцію за неналежне ведення фінансової звітності. Не запобігання корупції також є правопорушенням, за яке багато не англійських компаній можуть переслідуватися відповідно до цього Закону.

У той же час, компаніям не варто покладатися на вузьке тлумачення вираження "ведення комерційної діяльності у Великобританії" з метою уникнути попадання в поле дії Закону. Якщо звичайні розсудливі люди вважають, що компанія веде комерційну діяльність або її частину у Великобританії, то набагато надійніше виходитиме з того, що така компанія підпадає під дію Закону. Таким чином, якщо українська компанія організовує фінансування, використовує агента, поставляє товари або веде будь-яку іншу частину комерційної діяльності у Великобританії, то вона, швидше за все, підпадає під дію Закону і зобов'язана дотримуватися його вимог.

Причини застосування такого широкого підходу полягають у бажанні нібито зрівняти умови гри для законослужнячих компаній Великобританії і іноземних компаній, що покладаються на виплату хабарів як на засіб ведення бізнесу. Для комерційної організації єдина можливість захиститися від звинувачень в не запобіганні корупції полягає в доказі того, що нею зроблені і впроваджені адекватні процедури, спрямовані на припинення виплати або отримання хабарів пов'язаними з нею особами.

Система органів державної влади, що займаються боротьбою з корупцією, надзвичайно розгалужена і, в принципі, включає усю структуру кримінального правосуддя. Важливу роль у цьому процесі грає Управління по боротьбі з шахрайством у особливо великих розмірах (The Serious Fraud Office, далі — SFO), яку було створено в 1988 році відповідно до Закону про кримінальне судочинство 1987 року (Criminal Justice Act 1987) [4] для розслідування і переслідування в судовому порядку справ про велике або складне шахрайство в Англії, Уельсі і Північній Ірландії і корупції за кордоном, пов'язаною з Великобританією, і з метою виявлення фізичних і юридичних осіб, які отримують прибуток обманним шляхом, в результаті підриваючи ринки і знижуючи довіру інвесторів. Це провідне відомство Великобританії в області розслідування і кримінального переслідування у справах про хабарництво і корупцію за кордоном у таких випадках, коли кримінальне переслідування входить в компетенцію Великобританії. Воно також займається справами, пов'язаними з внутрішньою корупцією, попри те, що основна відповідальність за розгляд цих випадків лежить на поліції і Королівській прокуратурській службі. У компетенцію SFO входить збудження і розслідування справ, що відносяться до найбільш резонансних випадків. Критерієм підключення SFO до розслідування є перевищення розміру грошових коштів, введених із законного обороту, в 1 млн фунт стерлінгів.

За предметним принципом уся робота поділяється на два напрями - хабарництво/корупція і шахрайство, кожне з яких очолює один з керівників SFO спільно з декількома професійними менеджерами, відповідальними за поточне управління справами. Менеджерами є або слідчі, або адвокати. Характер справи і стадія його розгляду впливають на те, хто буде призначений для його розгляду: адвокат або слідчий. Відповідно до того, які потрібно навички і досвід для розгляду справи, створюються багатопрофільні команди фахівців. Ці команди включають юристів, слідчих, IT — фахівців і бухгалтерів-криміналістів [1, с. 13].

Слід зазначити важливу роль у боротьбі з корупцією у Великобританії, яку грають інститути громадянського суспільства. Це, в першу чергу, численні неурядові організації, ЗМІ. Не останнім інструментом є заохочення доносів, які позиціонуються тут як прояв активної громадянської позиції. Саме сигнали, що поступають від громадськості, експертів неурядових організацій і ЗМІ, частенько лягають в основу, у тому числі і найгучніших антикорупційних справ у Великобританії.

Цікаво, що деякі країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Південна Корея займають міцні позиції і є розвиненими в соціально-економічному відношенні державами. Особливої уваги займає Сінгапур, держава, яка за багатьма показниками входить до числа передових країн міжнародного співтовариства. Це одне з криміногеннонебезпечних суспільств, економіка якого майже повністю винищила корупцію.

Набуло чинності урядове рішення, у відповідності з яким, суддям дозволили в процесах про хабарництво використовувати факти, що свідчать, що обвинувачений витрачає більше коштів, ніж заробляє, і має власність, вартість якої перевищує його фінансові можливості. Судам було надано право конфіскувати доходи, отримані в результаті корупції. Надання неправдивої або такої, що вводить в оману інформації стало розцінюватися як злочин, який карається ув'язненням або штрафом. Крім того, усі випадки корупції обов'язково висвітлювалися в ЗМІ. В основу боротьби з корупцією було покладено принципи, реалізація яких мала здійснюватися через [5, с. 126]:

— розробку заходів по відношенню до обох сторін: до тих, хто дає хабарі, і до тих, хто їх бере;

— призначення посадовців через визнання особистих і професійних заслуг, а не за наявність родинних зв'язків або політичного заступництва;

— відповідну плату державним службовцям (згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної плати успішно працюючих в приватному секторі осіб (адвокатів, банкірів тощо));

— обов'язкове створення ефективного, працюючого на принципі чесності і відданості своїй справі органу по боротьбі з корупцією, і захист інформаторів, що повідомляють про випадки корупції;

— мінімізовану кількість підписів, необхідних при оформленні документів, що зменшує можливості для корупції;

Крім того, у Сінгапурі вдалося здійснити контроль за грошовою політикою, ввівши суворі правила: строгі обмеження витрат на виборчі кампанії; дозвіл здійснювати пожертвування тільки на користь політичних партій, а не окремих міністрів або членів парламенту, оскільки не можна дозволити таким чином купувати вплив з метою зміни політики і уряду [5, с. 127].

Таким чином, жорсткі закони, покарання корупційних чиновників, ефективне функціонування відомства боротьби з корупцією, особисті приклади керівників вищої ланки, відповідна платня для міністрів і державних службовців є основними чинниками, що використовуються Сінгапуром у боротьбі з корупцією.

На наш погляд, Україні буде корисний досвід боротьби з корупцією в Данії щодо дотримання політики "абсолютної нетерпимості", тобто не прийнятність хабарництва в межах власної компанії або процесі співпраці із зовнішніми партнерами (найнижчий рівень корупції у всьому світі із загальним балом 9.4).

Цій політиці активно сприяє "Датське агентство міжнародного розвитку". Усі ці компанії включають у свої контракти "Антикорупційні положення" тобто компанії повинні підписувати декларацію про незастосування хабарництва [6, с. 93]. Недотримання цього положен-

ня може привести до розірвання контракту і відмови вести справи з цими партнерами в майбутньому. Так само в Данії існують етичні кодекси або кодекси честі чиновників, спеціальні контрольні наглядачі органи, висока цивільна ініціатива, забезпечення гласності і відкритості на рівні уряду.

ВИСНОВКИ

Вважаємо за можливе запропонувати антикорупційні заходи, які, на наш погляд, можуть сприяти зниженню рівня корупції в країні: вивчити можливість співпраці з SFO, яка на сьогодні має необхідну матеріальну базу і досвід; забезпечити невідворотність відповідальності за приховання інформації про корупційні правопорушення; активізувати застосування інститутів розслідування і контролю. Створити інститут депутатських слухань на регіональному і муніципальному рівнях по найбільш резонансних темах, пов'язаних з корупцією; ухвалити закон про профілактику злочинів. Зарубіжний і український досвід свідчать, що саме на цьому етапі можна ефективно протидіяти багатьом видам правопорушень, у тому числі і помітно знизити корупційні виклики.

Література:

1. Савенков А.Н. Как победить коррупцию: юридические практики Великобритании / А.Н. Савенков, А.А. Савенков // Правовое поле современной экономики. — М., 2012. — № 7. — С. 7—16.

2. Тотальна корупція вбиває чесний бізнес в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/content/4052.html>

3. Закон Великобританії "О подкупе" 2010 года (Bribery Act 2010) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>

4. Закон Великобританії "Об уголовном судопроизводстве" 1987 года (criminal justice act 1987) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.sfo.gov.uk/media/54848/criminal_justice_act_1987_140708_foi.pdf

5. Ефимов Г. В. Борьба с коррупцией в Сингапуре / Г. В. Ефимов // Россия и АТР. — Владивосток: Изд-во "Дальнаука" ДВО РАН, 2008. — № 2. — С. 125—127.

6. Асатурян М.А. Возможности использования Российской федерацией международного опыта борьбы с коррупцией в Дании / М.А. Асатурян // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований РИНЦ, 2010. — № 3. — С. 93.

References:

1. Savenkov, A. N. and Savenkov A. A. (2012), "How to fight corruption: legal practice of UK", *Pravovoe pole sovremennoj jekonomiki*, vol. 7, pp. 7—16.

2. Transparency International (2014), "The total corruption kills honest business in Ukraine", available at: <http://ti-ukraine.org/content/4052.html> (Accessed 30 October 2014).

3. The National Archives on behalf of HM Government (2014), Law of the UK "About Payoff" in 2010, available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents> (Accessed 28 October 2014).

4. Serious Fraud Office (SFO) (2014), The Law of the UK "Criminal Procedure" in 1987, available at: http://www.sfo.gov.uk/media/54848/criminal_justice_act_1987_140708_foi.pdf (Accessed 28 October 2014).

5. Efimov, G. V. (2008), "Fighting corruption in Singapore", *Rossija i ATR*, vol. 2, pp. 125—127.

6. Asaturjan, M. A. (2010), "The possibility of using the Russian Federation international experience of combating corruption in Denmark", *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovanij RINC*, vol. 3, p. 93.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2014 р.